

Ergenlerin Değer Yönelimleri ve Değer Yönelimlerinin İnternet Bağımlılığıyla İlişkisinin İncelenmesi*

Investigation of the Value Tendencies of Adolescents and the Relation between Value Tendencies and Internet Addiction

Mebrure Doğan**

Öz

Araştırmanın amacı ergenlerin hayatlarında hangi değerlerin etkisini daha çok hissettiklerini, çeşitli değişkenlerin değer tercihlerinde değişikliğe yol açıp açmadığını ortaya koymaktır. Ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri ile değer yönelimleri arasındaki ilişkileri incelemek araştırmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Ülkemizde ergenlerin değer yönelimlerinin internet bağımlılığı ile ilişkisini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hangi değerlerin ergenler üzerinde daha etkili olduğunu ve bunların internet bağımlılığı ile ilişkisini incelenmesinin internet bağımlılığını önleme çalışmalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Afyonkarahisar ilinde bulunan beş farklı lisede öğrenim görmekte olan 134'ü kız (% 48,6), 142'si erkek (% 51,4) olmak üzere 276 lise öğrencisinin katıldığı çalışmada veriler, “Schwartz Değerler Ölçeği” ve “Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu” ile toplanmıştır. T-testi, One way ANOVA, Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniğinin kullanıldığı araştırmada elde edilen bulgulara göre cinsiyet açısından erkek öğrenciler “güç, hazcılık ve uyarılım” değerlerini, kız öğrenciler ise “evrensellik, uyma” değerlerini daha fazla önemsemektedirler. Örneklem grubunun değer sıralaması “dindarlık, iyilikseverlik, güvenlik, öz-yönelim, evrensellik, uyma, başarı, geleneksellik, uyarılım, güç, hazcılık” şeklinde belirlenmiştir. Araştırmada internet bağımlılığı ile “güç, hazcılık, uyarılım” değerleri arasında pozitif, “evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve dindarlık” değerleri arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Schwartz Değerler Ölçeği, Değer Yönelimleri, Ergen, İnternet Bağımlılığı.

Abstract

The purpose of the present study was to reveal which of the values' effects were felt most by adolescents in their lives and whether different variables caused changes in their value preferences. Evaluating the relations between the adolescent's internet addiction levels and value tendencies formed another purpose of this study. There has not been found any study carried out in Turkey dealing the relation between the value tendencies of adolescents and internet addiction. It has been thought that investigating which values are most influential on adolescents and their relations with internet addiction will lend assistance to the efforts to prevent internet addiction. A total of 276 high school students including 134 (48,6%) females and 142 (51,4%) males studying at five different high schools in Afyonkarahisar province took part in the study. The data were collected using “Schwartz Value Inventory” and “Young's Internet Addiction Test-Short Form”. According to the findings obtained in the research in which T-test, One way ANOVA and Pearson's Moments Multiplication Correlation Technique were used in terms of gender, male students had a high opinion of the values of “power, hedonism, and stimulation” while female students cared more about the values of “universalism, conformity”. Value sequence of the sample group was identified as “piety, benevolence, security, self-direction, universalism, conformity, achievement, tradition, stimulation, power, and hedonism.” In the research, positive and significant relationships were found between internet addiction and values of “power, hedonism, and stimulation”; but negative and significant relationships were detected among the values “universalism, benevolence, tradition, conformity, and piety.”

Keywords: Schwartz Value Inventory, Value, Value Tendencies, Adolescent, Internet Addiction

* Bu makale Sinop Üniversitesi tarafından 6-8 Ekim 2016 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumunda sunulmuş olan “Lise Öğrencilerinde Değer Yönelimi ve İnternet Bağımlılığı İlişkisi” adlı tebliğin geliştirilmiş halidir.

** (Dr. Öğretim Üyesi); Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, mebruredogan@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-9027-144X

Extended Summary

Introduction

Value is defined as “abstract measurement for determining the importance of something” in the Turkish dictionary (TDK, 1988, p. 345). Rokeach defines value as “belief indicating a special behaviour” (Cited from Rokeach, 1973 by Emre, 2013, p. 7-18). Schwartz states that values are concepts or beliefs, related to desired situations or behaviours, lead in the selection and evaluation of the behaviours and incidents, and they are ordered as per to the level of significance (Schwartz, 1992, p. 4). Güngör defines value as “belief about whether something may be desirable or not” (Güngör, 1998, p. 27-28).

Schwartz explains 10 basic value categories that are in value scale and classified by Schwartz as follows (Schwartz, 1992, p. 5-12):

Self-direction: To be creative, to be free, to be able to select one’s own goals, curiousness, and independence.

Stimulation: A different life, an exciting life, and courageousness.

Hedonism: Pleasure, to enjoy life.

Achievement: To be ambitious, to be successful, to be talented, and to be effective.

Power: To have authority, to be healthy, to have social power, to be able to protect public image, and to be known as “social”.

Security: Public order, family security, national security, to return the favour, cleanness, sense of belonging, and to be healthy.

Conformity: To be obedient, self-discipline, kindness, and to respects parents and elders.

Tradition: To be respectful to tradition, to be modest, to have belief, and to accept one’s own life.

Benevolence: Helpfulness, to be faithful, forgiveness, honesty, to take responsibility, real friendship, and mature love.

Universalism: Open-mindedness, social justice, equality, to desire world peace, a world full of beauties, collaboration with nature, wisdom, and to protect environment.

Addiction is defined as the usage of any substance not for treatment or a physiological need in an ever-increasing amount (Şahin, 2007, p. 5), the inability to give up or control a substance-use or a behaviour (Günüç and Kayri, 2010, p. 220). Although the concept of addiction reminds the usage of chemical substances such as alcohol, marijuana, cocaine, and heroin, the nonchemical behavioural addictions such as computer, internet, technology, gambling, shopping, and TV watching have been also included in the list of addiction recently (Arisoy, 2009, p. 56).

Purpose of the Study

The purpose of the study was to reveal which values’ effects are felt more in the lives of adolescents and whether various conditions cause any difference in the value preferences. Investigating the relationships between the level of the internet addiction and value orientations of the young people was among the purposes of the study.

Within the scope of the current research, the answers of the following questions were sought:

1. What are the value orientations and value orderings of the adolescents?
2. Whether do value orientations of the adolescents differ as per to gender?
3. Whether do value orientations of the adolescents differ as per to the high school that they study in?
4. What are the internet addiction levels of the adolescents?
5. Is there a relationship between value orientations and internet addiction levels of the adolescents?

Method of the Study

Study Group: The present study was performed with 276 people selected with a simple random sampling method among the students studying in Süleyman Demirel Science High School (SDFL), Kamil Miras Anatolian High School (KMAL), Osmangazi Anatolian High School (OAL), Anatolian Imam Hatip High School (AİHL), and Emir Murat Özdilek Vocational and Technical Anatolian High School (EMÖMTAL) in Afyonkarahisar city centre.

Data Collection Instruments:

Schwartz Values Scale: In the study, a version of the Schwartz Values Scale adapted into Turkish by Kuşdil and Kağıtçıbaşı (2000: 59-76) and developed by adding the religion dimension by Yapıcı and et al. and the version of which reliability and validity study were established again was used in order to identify value orientations of the adolescents (Yapıcı and Yürük, 2015, p. 5).

Short Form of the Young Internet Addiction Test: The form of the internet addiction scale developed by Young converted into its short form by Pawlikowski et al. which was adapted into Turkish and established the reliability and validity analysis by Kutlu et al. was used in the study (Kutlu, Savcı, Demir and Aysan, 2016, p. 71).

Findings and Results

In the study, value ordering of the sample group was detected as “piety, benevolence, security, self-direction, universalism, conformity, achievement, tradition, stimulation, power, and hedonism”. According to gender, male students’ scores got in the value fields of “power, hedonism, and stimulation” were found significantly higher than female students; and female students’ scores obtained in the value fields of “universalism, conformity” were detected significantly higher than male students.

In regard to schools, despite changing its order, the last four values were revealed as “tradition, stimulation, hedonism, and power” in the research. While the students of SDF High School gave the success value in the fifth line, it was in the seventh line for the others. Piety was in the first line in AİHL and EMÖMTAL, in the third line in OAL, in the fourth line in KMAL, and in the seventh line in SDFL. Self-orientation including the features such as “to be creative, to be free, to be able to select one’s own goals, curiousness, and independence” was in the first line in OAL, KMAL and SDFL prioritizing academic achievement with respect to vocational high schools.

In the research, the sample was divided into three in terms of their internet addiction as follows: 19,4% (52) in low level, 60,8% (163) in mid-level, and 19,8% (53) in high level. Accordingly, it could be stated that the students having low and mid-levels score average were normal internet users, and 19,8% of the students whose score average level was high were internet addicted or they were the individuals who had the risk of addiction. It was seen that the internet addiction scores of the male students ($\bar{X}=29,80$) were higher than scores of the female students ($\bar{X}=27,61$), and the difference between them did not reach the level of significance. Moreover, according to the correlation analysis performed, there were significant positive relationships detected between internet addiction and “power, hedonism, and stimulation”, and significant negative relationships among the values of “universalism, benevolence, tradition, conformity, and piety”. A significant relationship was not detected between the values of achievement, self-direction, and safety. In line with the findings, it could be said that the levels of the samples’ internet addiction will increase as the levels of their “power, hedonism, and stimulation” increase, and as their levels of “universalism, benevolence, tradition, conformity, and piety” increase, levels of their internet addiction will decrease.

Giriş

İnsan toplumlarının temel karakteristiğini oluşturan ve evrensel bir olgu olan sosyal değişim, kaçınılmaz olduğu kadar statikleşmeyi önlediği için gerekli bir durum olarak değerlendirilmektedir (Günay, 2012, s. 31). Ancak teknolojik gelişmelere paralel olarak iletişim olanaklarının artmasıyla hızlanan değişimin bazı problemlere yol açtığı da bir gerçektir. Toplumun değişime uyum sağlamasının güçlüğü, bireyin kimliğini nasıl koruyacağı, değerlerin dejenerasyonu tehlikesine karşı hangi önlemlerin alınmasının gerektiği, yerel kültürün nasıl muhafaza edileceği gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır.

Son zamanlarda değerlerin insan davranışlarının açıklanması ve toplumun anlaşılmasındaki önemi fark edildiğinden bu konuda yapılan araştırmaların sayısının arttığı görülmektedir (Mehmedoğlu, 2006, s. 134). Zira birey ve toplumun merkezî değerlerinin yanı sıra amaç ve araç değerlerinin, birincil, ikincil değerlerinin bilinmesi, birey ve toplum hakkında doğru yargılara ulaşmak açısından önem taşımaktadır. Modernleşme ve küreselleşmenin getirdiği hızlı değişimden en çok etkilenen grubun gençler, etkili olduğu alanlardan birinin değer sistemleri olduğu söylenebilir. Buradan hareketle de değer konusunda yapılan çalışmaların çoğunluğunun gençlerle yapılmış olmasının nedeni anlaşılmalıdır. Gençlik ve değerler konusuna gösterilen ilgideki artış, değerlerin aşınmaya uğraması gerçeği, değerlere bireysel ve toplumsal hayatta duyulan ihtiyacın fark edilmesiyle de ilişkilidir. Zira gençlere kazandırılacak olumlu değerler, toplumların geleceğini garanti edebileceği gibi kendileri açısından çağın getirdiği problemlerle başa çıkmalarına yardımcı olabilir.

Teknolojik gelişmeler, sosyal değişime etki eden faktörlerdendir. Her kuşaktan insanı etki alanına alan teknoloji, insanların hayatını yeniliklerle renklendirip kolaylaştırmasına rağmen bazı sorunların da kaynağını oluşturmaktadır. Bu sorunlardan biri de teknolojiyle insan hayatına giren internet ve internette geçirilen zamanın niteliği, niceliğidir. Zira bireyin internet başında geçirdiği sürenin kullanım amacıyla ilişkili olarak aşırılığı, internet kullanımını bağımlılığa dönüştüren sebepler arasında sayılmaktadır.

Ergenlik dönemi hayatın zorlu dönemelerinden biridir. Bu evrede bir taraftan kişiliklerini, kimliklerini oluşturmaya ve şekillendirmeye çabalayan gençler aynı zamanda sosyalleştikleri için çevre faktöründen fazlaca etkilenmektedir. Geleceğin emanet edileceği gençlerin değerlerle ilişkisini ortaya koymak, onların mevcut tutum ve davranışlarını anlamaya yardım edeceği gibi gelecekteki davranışlarını öngörmeye de yardımcı olabilecektir (Yapıcı ve Zengin, 2003, s. 174). Diğer taraftan internet bağımlılığı tüm kesimlerde olduğu gibi ergenler için de önemli bir risk oluşturmaktadır. Özellikle öz-denetimini yeterince geliştirememiş bazı ergenlerin teknoloji ve internet karşısındaki savunmasız konumu, konunun dikkatle ele alınıp incelenmesini gerektirmektedir.

Değer Kavramının Tanımı

Osmanlıca'da kıymet, İngilizce'de value, Almanca'da wert ve Fransızca'da valeur kelimelerinin karşılığı olan değer kavramı, Türkçe sözlükte "bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü" olarak tanımlanmaktadır (Yeğin, Badıllı, Hekimoğlu, Çalım ve Kıymet, 1987, s. 530; Redhouse, 1993, s. 1092; Hançerlioğlu, 2003, s. 102; TDK, 1988, s. 345). Kelimenin etimolojisi incelendiğinde, değer kavramının ilk olarak yaklaşık 1300'lü yıllarda kullanıldığı, eski Fransızcadan geçtiği ve Latince "valere" (güçlü, iyi, değerli olmak) fiilinden türetildiği anlaşılmaktadır (Bacanlı, 2011, s.19).

Akademik camianın üzerinde fikir birliğine vardığı ortak bir değer tanımı bulunmamakla birlikte değer konusunda kuramlar geliştiren ve çalışmalarını bu konu üzerinde yoğunlaştıran bilim adamlarının sayısı hiçte az değildir (Yapıcı, Kutlu ve Bilican, 2012, s. 130). Psikoloji tarihinde değerle ilgili ilk bilimsel çalışma, 1928 yılında Spanger'ın değerlerle kişilik tipolojisi arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yaptığı çalışmadır. Spanger'den sonra Allport, Vernon ve Lindzey de değerler üzerinde araştırmalar yapmış ve değerleri estetik, bilimsel, ekonomik, siyasî, sosyal ve dinî olmak üzere altı grupta toplamışlardır (Sarı, 2005, s. 77). Güngör ise buna ahlâkî değerleri eklemiş ve yedili bir değer gruplaması oluşturmuştur (Güngör, 1998, s. 86).

Değer konusundaki çalışmaları ile tanınan Rokeach, değeri "özel bir davranış tarzını gösteren inanç" olarak tanımlamaktadır. Ona göre iki ya da daha fazla şeyin önem sırası belirlenirken veya onlardan biri

tercih edilirken değerlere başvurulmaktadır. Bu ayrımı tespit edebilmek ancak “değerler sistemi” olarak isimlendirilen ve içerisinde değerlerin organize olduğu yapı ile mümkündür. Yine Rokeach’a göre değerler, göreceli önem sırasına göre değerler sisteminde belirlenmekte ve birbirlerine göre zihinde derecelendirilmektedir. Bireyin bu organizasyonda en yükseğe koyduğu değer, aynı zamanda onu en çok etkileyen değer olmaktadır (Rokeach, 1973’ten aktaran Emre, 2013, ss. 7-18). Allport ise değeri “oldukça nötr bir biçimde, bireyin tercihen davranışta bulunması üzerindeki kanaati ve benlikle ilişkili algılanan anlamlar” olarak tanımlamaktadır (Allport, 1961, ss. 211-219’dan aktaran Mehmedoğlu, 2006, s. 135). Schwartz ise Rokeach’a benzer şekilde değerlerin kavramlar veya inançlar olduklarını, arzu edilen durumlar veya davranışlarla ilişkili olduklarını, özel durumları aştıklarını, davranış ve olayların seçimi veya değerlendirilmesinde yol gösterdiklerini, önem derecesine göre sıralandıklarını belirtmektedir (Schwartz, 1992, s. 4).

Güngör değeri, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” olarak tanımlamaktadır. Ona göre değer, “bir inanç olması bakımından dünyamızın belli bir kısmı ile idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi” demektir. Ayrıca değer, inancın özel bir şeklidir ve bu yönüyle ondan daha yukarıda bir zihin organizasyonudur. Değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca karşılık gelmektedir. Örneğin insanlara yardımcı olmanın iyiliği hakkındaki inanç, insan ilişkileriyle ilgili çeşitli hayat tecrübelerinden doğmuştur ve bunun içinde birden fazla inancın (insanın değerine inanma, iyilik yapmanın vicdan huzuru vereceğine inanma, yardımseverliğin barışa yol açacağına inanma, Tanrının yardım edenleri sevdiğine inanma vs.) katkısı vardır (Güngör, 1998, ss. 27-28).

İstenen bir sonuca ulaşmak için araç olarak kullanılan değerlere “araçsal ya da pragmatik değer” adı verilirken, bir şeyin kendisinden kaynaklanan, kendi içinde var olan değere “asli değer” denmektedir (Cevizci, 2013, s. 402). Yani amacını kendi içinde taşıyan değerlerin yanı sıra bu değerlere arabuluculuk eden araçsal değerler bulunmaktadır (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yolsal, 2008, s. 337). Konuyla ilgili olarak Rokeach, Allport, Vernon ve Lindzey’in sınıflandırmasındaki değerler için “amaç değer”, amaç değerlere ulaşmak amacıyla oluşturulan değerler için “araç değer” ifadesini kullanmaktadır. Rokeach’ın belirlediği amaç ve araç değerlere Schwartz ve Bilsky yeni değer ifadeleri ekleyerek 30 amaç, 26 araç değerden oluşan bir değerler ölçeği geliştirmiştir (Sarı, 2005, s. 77).

Değerler sadece bilgi kaynağı olmayıp olaylar, nesnelere ve kavramlar arasında büyük resim içinde nasıl ilişki kurulacağını belirten inançlardır (Cüceloğlu, 2016). Tercihinde bulunurken kolaylık sağlayan inançların olmasının yanı sıra, onlar günlük hayatta önemli amaçlara hizmet eden kriterler ya da standartlardır. Bu standartları birey davranışlarını haklı çıkarmak, ahlâkî olarak yargılamak ve kendini başkaları ile kıyaslamak için kullanabilmektedir (Emre, 2013, s. 8). Diğer taraftan değerler insanlara neyin doğru, iyi, faydalı, önemli, güzel, yapıcı, vb. olduğunu söyleyen, yapılanın neden yapıldığı sorusuna cevap veren değerlendirme ölçütleridir (Bacanlı, 2011, s. 19). Kendini gerçekleştirmiş, olgunlaşmış insan olma kapasitesinin ortaya çıkmasına yardım eden değerler, bir taraftan hayatı geliştirip yüceltirken diğer taraftan kişiliğin merkezinde yer almaktadır. Bireyin benimsediği bir değer onun amacı haline gelmekte ve davranış standardı olmaktadır. Hökelekli’ye (2013) göre onlar aynı zamanda “eylemleri, yargıları, anlık hedefleri daha üst hedeflere taşımakta, nihai olarak nasıl olmak ve nasıl davranmak gerektiği hakkında bilgi vermektedir” (s. 265).

Değerlerin etkili olduğu alanların başında “kişilik” gelmektedir. Değerler insanların hayatlarına yön vererek davranışlarına etki ettiği gibi kişilik oluşumunu da doğrudan etkilemektedir. Bireyin yaşadığı toplumun kültürünün bir ögesi olan değerler, kimlik oluşumunu da doğrudan etkilemektedir. Değerler, bireysel ve toplumsal kimliğin oluşmasının yanı sıra “kolektif anlam” in oluşmasına da katkı sağlamaktadır (Akyüz, 2014, s. 3). Hem psikolojik hem de toplumsal işlevleri bulunan değerler, bireylerarası ilişkilerde ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında adeta harç görevi görmektedir. Ancak değerler aynı toplumun fertlerini birbirine yaklaştırırken, farklı toplumları birbirinden ayırıştırılmaktadır. Sosyolojik açıdan kültür, sosyal psikolojik açıdan kimlik, psikolojik açıdan kişilikle ilişkili olduğu belirtilen değerler, bir kültürü zenginleştirip özgünleştirerek diğer kültürlerden ayırt etmektedir (Yapıcı, Kutlu ve Bilican, 2012, s. 130). Ayrıca onlar hem sosyal grup üyelerine sosyal çevrelerini algılama ve yargılama imkânı vermekte, hem de

grup içindeki ideal davranış şekillerini tayin etmektedir. Bu anlamda grupları, üyelerinin paylaştığı değerlerle karakterize etmek mümkündür (Yapıcı, 2004, s. 107).

Değerlerde değişimin sosyal, kültürel ve bireysel değişimlerle ilişkili olduğu ve bu durumun birdenbire olmayıp zaman içinde gerçekleştiği belirtilmektedir (Yapıcı, Zengin, 2003, ss. 174-179). Aslında değerlerin soyut biçimleriyle değişmediği değişenin onlara verilen önem derecesi ve algılanış biçimi olduğu söylenebilir. Örneğin özgürlük değeri, insanlığın ortak değerlerindedir fakat onun algılanışı, toplumlara, sosyal şartlara ve çağlara göre değişiklik göstermiştir. Aristo'nun, "özgürlük iyi bir şeydir ama insanların bir kısmının köle kalması gerekir, yoksa gemilerin küreklerini çekecek kimse bulunamaz ve tabii sosyal hayat da yürümez" sözü, bunu doğrulamaktadır (Aydın, 2011, s. 45).

Değerlerin kaynağı ile ilgili tartışmalarda değerlerin temel olarak iki kaynağa dayandığı iddia edilmiştir. Bunlar, aşkın olan ilahi kaynaklar ve içkin olan toplumsal kaynaklardır. Buradan hareketle değerler sosyal ve dinî şeklinde ikili bir ayırıma tabi tutulabilir. Bu bağlamda toplumsal ihtiyaçların gereği olarak toplum tarafından üretilen ve benimsenen vatan sevgisi ve eşitlik gibi değerler sosyal değerlere örnek olarak gösterilebilir. Dinî değerler ise daha genel olup, yukarıda da ifade edildiği gibi kaynağını aşkın varlıktan almaktadır. Buna göre geniş toplum kesitlerinin ortak değeri olan dinî değerlerin daha uzun soluklu oldukları söylenebilir (Akyüz, 2014, s. 3; Mehmedoğlu, 2006, s. 134).

Schwartz Değer Kategorileri

Literatürde değer alanında yapılan çalışmalarda "Schwartz'ın değerler yaklaşımı"nın ön plana çıktığı görülmektedir (Mehmedoğlu, 2006, s. 136). Schwartz ve arkadaşları öncelikle değer sınıflamasını oluştururken "Rokeach Değer Anketi"ndeki otuz altı değeri kullanarak Almanya, İsrail, Avustralya, Finlandiya, Hong Kong, İspanya ve Amerika gibi geniş bir coğrafyada çalışmalar yapmış ve değerlerin yapısını incelemişlerdir. Ardından onlar değer listesinde birtakım düzeltmeler yaparak aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, örnekleme çoğunlukla öğrenci ve öğretmenlerden oluşan bir araştırma gerçekleştirmişler ve neticede on temel değer alanı ile sınıflandırdıkları elli altı maddelik Schwartz Değer Anketini oluşturmuşlardır. Bu on temel değere ek olarak Schwartz, 1992 yılında yaptığı sınıflandırmada maneviyat (spirituality) değerinin de bir diğer evrensel değer olabileceği ihtimali üzerinde durmuş, değer ölçeğine çeşitli kaynaklardan toplanan maneviyat değeri ile ilgili öğeleri dâhil etmiştir. Ancak sonraki çalışmalarda maneviyat değerinin farklı bir değer olarak ayrışmadığı tespit edildiği için maneviyat değer alanı, temel değer alanları grubundan çıkarılmış, bu alanda yer alan sorular maneviyatı temsil ettiği düşünülen geleneksellik, evrensellik ve iyilikseverlik gibi yakın temel değerlere dağıtılmıştır (Schwartz, 1992, s. 10; Emre, 2013, ss. 20-23).

Schwartz'a göre her bir değer tipi, diğer değer tipleriyle çatışabilen veya uyumlu olabilen sosyal, pratik, psikolojik sonuçlara sahiptir. Örneğin itaati ifade etmek amaçlı eylemler, muhtemelen bağımsızlık peşindeki eylemlerle çatışır fakat sosyal düzeni teşvik eden eylemlerle uyumludur. Schwartz, değer ölçeğinde yer alan ve sınıflandırmasını yaptığı on temel değer kategorisini şöyle açıklamaktadır (Schwartz, 1992, ss. 5-12):

Özyönelim (Self-direction): Bu değer tipi bağımsız düşünce ve eylem olarak tanımlanabilir (seçme, yaratma, keşfetme). Öz yönelim, bağımsızlık ve özerkliğin birbiriyle ilişkili gereksinimlerini idare ve kontrol için bireyin ihtiyaçlarından türetilmiştir (yaratıcı olmak, özgür olmak, kendi hedeflerini seçebilmek, meraklılık, bağımsızlık).

Uyarılma (Stimulation): Aktivasyon düzeyini en uygun seviyede tutmak amacıyla uyarı ve çeşitlilik için bireyin ihtiyaçlarından türetilmiştir. Bu ihtiyaç, muhtemelen özyönelim değerlerinin altta yatan ihtiyaçlarıyla ilişkilidir (farklı bir yaşam, heyecanlı bir yaşam, cesurluk).

Hazcılık (Hedonism): Hazcılık, bireyin kendisine haz veren memnuniyet duygusundan ve biyolojik ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Hazcılık değeri, önceleri Rokeach'ın ölçeğindeki mutluluk ve neşeli olmak değerlerini de içeren keyifli olma (enjoyment) kavramı ile ifade edilmiştir. Ancak bu değerın motivasyonel hedefi, "bireyin kendisi için duysal doyum veya zevk" olarak belirlenebilir (zevk, hayattan tat almak).

Başarı (Achievement): Toplumsal standartlara göre kabul gören bireysel başarı, bu değer tipinin hedeflenen tanımıdır. Başarı değeri, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için kaynaklar sağlamalarını ve sosyal etkileşimde, kurumsal işleyişte başarılı olmalarının gereği olan yeterli performansı gösterebilmelerini anlatmaktadır. Öz-yönelim değerleriyle yakından ilişkili olan başarı değeri, geçerli olan kültürel standartlara göre yeterlik sahibi olmayı vurgular ki böylece birey toplumsal onay elde etmiş olmaktadır (hırslı olmak, başarılı olmak, yetenekli olmak, etkin olmak).

Güç (Power): İnsanlar ve kaynaklar üzerinde egemenlik kurma ya da kontrol etme, sosyal statü elde etmeyi anlatan değer tipidir (otorite sahibi olmak, sağlıklı olmak, sosyal güç sahibi olmak, toplumsal imajı koruyabilmek, sosyal olarak tanınmak).

Güç ve başarı değerlerinin her birinde sosyal saygınlığa odaklanılmaktadır. Ancak başarı değeri (başarılı olmak, hırslı olmak), somut bir biçimde aktif yetkinlik göstergesini vurgularken, güç değeri (otorite, zenginlik), toplumsal yapı içerisinde baskın pozisyona ulaşmayı ya da onu korumayı anlatmaktadır.

Güvenlik (Security): Benliğin, ilişkilerin ve toplumun istikrarı, ahengi, uyumu ve güven içinde olması, bu değerlerin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Güvenlik değeri temel bireysel ve toplumsal ihtiyaçlardan doğmuştur (toplumsal düzen, aile güvenliği, ulusal güvenlik, iyiliğe karşılık vermek, temizlik, aidiyet duygusu, sağlıklı olmak).

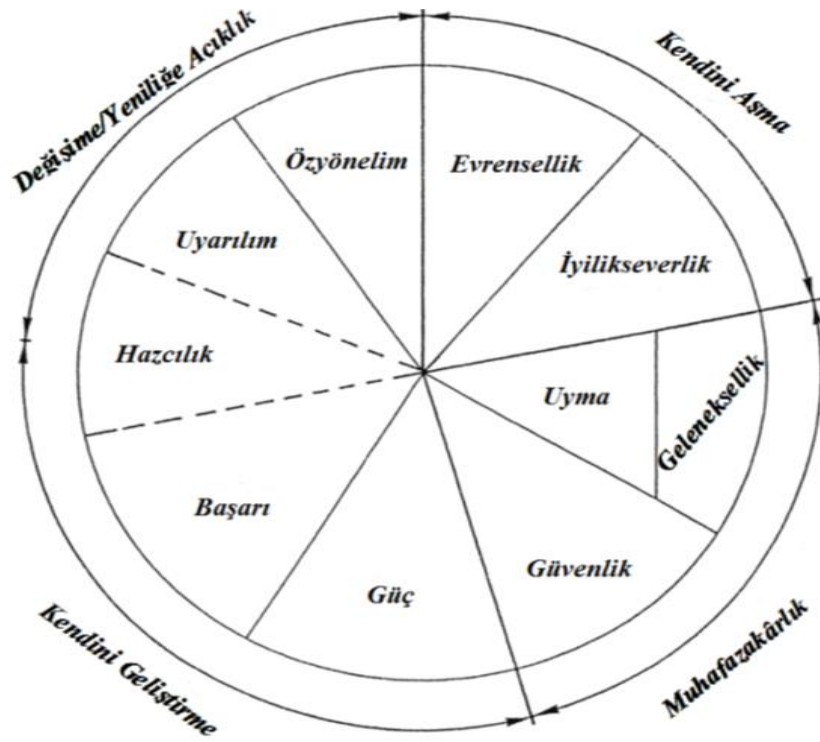
Uyma (Conformity): Sosyal normları ihlal etme veya diğerlerine zarar verme veya üzme ihtimali olan dürtüler, eğilimler ve eylemlerin sınırlandırılması bu değerlerin temel motivasyonudur. Genellikle başkalarıyla yakın ilişkiler kurarken ve günlük etkileşimlerde kendini kontrol etmeyi vurgulayan değerler, uyum değeri olarak tanımlanmaktadır (itaatkar olmak, öz-disiplin, nezaket, ebeveyne yaşlılara saygı göstermek).

Geleneksellik (Tradition): Her toplum kendi içinde kaderi ve paylaşılmış deneyimleri temsil eden pratikler ve semboller geliştirmiştir. Bunlara grup üyeleri tarafından değer atfedildiği gibi âdet ve gelenekler olarak da kabul görmektedir. Diğer yandan bu semboller bazen dinî ritüeller, inançlar ve davranışların formunu alabilmektedirler. Geleneksellik değerinin temel motivasyonu, bireyin kültür veya dininin kendisine empoze ettiği fikirler ve adetlerin kabulü, onlara bağlılık ve saygıdır (geleneğe saygılı olmak, alçakgönüllü olmak, inançlı olmak, yaşamını kabullenmek).

İyilikseverlik (Benevolence): İyilikseverlik, günlük etkileşimde başkalarının mutluluğu ve refahı için endişelenmeye odaklanan, her ortamda bütün insanların refahı için endişelenmeye sevk eden prososyal bir değerdir. İnsanlarla sık sık kişisel temas kuran birinin onların refahını korumaya ve geliştirmeye çalışması söz konusu değerlerin temel motivasyonunu oluşturmaktadır (yardımseverlik, vefalı olmak, bağışlayıcılık, dürüstlük, sorumluluk üstlenmek, hakiki dostluk, olgunlaşmış sevgi).

Evrensellik (Universalism): Schwartz, evrensellik değeriyle aralarında açık bir ilişki görülmemesine rağmen Maslow'un kendini gerçekleştirmiş insan kavramından yola çıkarak, birkaç örnek çalışmanın incelenmesi neticesinde bu yeni değer tipini evrensellik olarak isimlendirdiklerini belirtmektedir. Anlayışlı olma, takdir edebilme, hoşgörülü olma, doğayı koruma ve tüm insanların iyiliğini isteme gibi yönelimler evrensellik değerinin temel motivasyonunu oluşturmaktadır (açık fikirlilik, sosyal adalet, eşitlik, dünya barışını istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla birlik, bilgelik, çevreyi korumak). Evrensellikte tüm insanların odağa alınmasına karşın iyilikseverlikte dar bir grubun hedeflenmesi bu iki değeri birbirinden ayırmaktadır.

Schwartz, on temel değerlerin tespit edilmesinin yanı sıra değerler arasındaki dinamik ilişkilere de açıklık getirmiştir. Ona göre değer tiplerinin dinamik yapısında bazılarıyla çelişen, bazılarıyla uyumlu olan değerler vardır (Schwartz, 1992, s. 45; Emre, 2013, s. 24).

Şekil 1. Değer Tipleri Arasındaki İlişkileri Gösteren Yapısal Model (Schwartz, 1992, s. 45).

Bu dairesel sıralamada değerler, birbirleriyle çift kutuplu bir etkileşim halindedir. Aralarında uyum olan değerler, dairenin üst kısmında birbirine yakın sıralanırken aralarında uyum olmayan değerler merkeze göre zıt yönlerde konumlandırılmıştır. On ana değer, bu sıralamada dört temel kategoriye oluşturmaktadır. Bunlar güç ve başarı, “kendini geliştirme”; uyarılım ve özyönelim, “yeniliğe açıklık”; evrensellik ve iyilikseverlik, “kendini aşma”; güvenlik, uyma ve geleneksellik, “muhafazakârlık” tır. Hazcılık ise “kendini geliştirme” ve “yeniliğe açıklık” kategorilerinin ikisinde de yer almaktadır. Schwartz geleneksellik ve uyma değerlerine yakın ilişkili olduğu gerekçesiyle tek dilimde yer vermiştir. Zira her ikisi de toplumun belirlediği kurallara itaati içermektedir. Uyma, ebeveyn, öğretmen ve amir gibi günlük hayatta kendisine karşı sorumlu olunan bireylere itaati ifade ederken geleneksellik, dinî ve ahlâkî kurallara, örfilere itaati anlatmaktadır (Schwartz, 2006, s. 1; Emre, 2013, s. 22). Kendini geliştirme boyutu ile kendini aşma boyutu arasında çelişki bulunmaktadır. Zira kendini geliştirme, bireyin kendi hedefleri üzerine odaklanırken kendini aşma toplumun yararını gözetmekle ilgilidir. Bağımsız hareket edebilme, düşünebilme, hissetme ve yeni deneyimlere açıklıkla ilişkili “yeniliğe açıklık” boyutu ise kendini denetleme ve değişime direnç gösterebilme ile ilişkili “muhafazakârlık” boyutuyla çelişkilidir (Schwartz, 1992, s. 46; Yapıcı, Kutlu ve Bilican, 2012, s. 131).

Birbirine komşu değerlerin kombinasyonunun yeni anlamlar taşıdığını belirten Schwartz bunları şöyle sıralamıştır (Schwartz, 1992, s. 14-15).

1. Güç ve başarı, birlikte de sosyal üstünlük ve itibarı
2. Başarı ve hedonizm, birlikte kendi isteklerine düşkünlüğü
3. Hedonizm ve uyarılım, birlikte duygusal olarak etkili bir şekilde hoş bir uyarılma arzusunu
4. Uyarılım ve öz-yönelim, birlikte ustalık ve değişime açıklık için içsel motivasyonu
5. Öz-yönelim ve evrenselcilik, birlikte bireyin kendi kararlarına güvenmesi, varlığın çeşitliliğiyle rahat bulmayı

6. Evrenselcilik ve yardımseverlik, birlikte diğerlerinin iyileştirilmesi ve bencil menfaatleri aşma (çoğu maneviyat değerleri bu kaygıyı paylaşır)
7. Geleneksellik ve uyma, birlikte özdenetim ve boyun eğmenin stresini (bazı maneviyat değerleri bu stresi paylaşır)
8. Uyma ve güvenlik, birlikte ilişkilerde düzen ve uyumun korunmasını
9. Güvenlik ve güç, birlikte kaynakları ve ilişkileri kontrol ederek tehditlerin üstesinden gelme ve stresten kaçınmayı içermektedir.

	Kaygı temelli hedefler Kayıp hedeflerinin engellenmesi Tehditlere karşı kendini koruma	Kaygı İçermeyen hedefler Kazanç hedeflerinin yükseltilmesi Öz-gelişme ve büyüme
Birey Odaklı Değerler (Bireyin ilgi alanlarını ve özelliklerini nasıl ifade ettiğini düzenleyen)	<u>Kendini Geliştirme</u> <i>Başarı</i> <i>Güç</i>	<u>Değişime/Yeniliğe Açıklık</u> <i>Hazcılık</i> <i>Uyarılım</i> <i>Özyönelim</i>
Toplum Odaklı Değerler (Bireyin sosyal olarak başkalarıyla nasıl ilişki kurduğunu ve onları nasıl etkilediğini düzenleyen)	<u>Muhafazakârlık</u> <i>Güvenlik</i> <i>Uyma</i> <i>Geleneksellik</i>	<u>Kendini Aşma</u> <i>Evrensellik</i> <i>İyilikseverlik</i>

Şekil 2. Evrensel Değer Yapısının Dinamik Temelleri (Schwartz, 2006, s. 965)

Schwartz değerleri bireysel ve toplumsal olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Şekil 2’de yer alan bireysel değerler *başarı*, *güç*, *hazcılık*, *uyarılım* ve *özyönelim* değerlerinden oluşmaktadır. Bu satırdaki değerlerin ortak yönü bireysel ilgi ve özelliklere vurgu yapmasıdır. *Güvenlik*, *uyma*, *geleneksellik*, *evrensellik* ve *iyilikseverlik* değer yönelimleri ise toplumsal değerlerden oluşmaktadır. Bu değerlerin vurgusu da bireylerin toplum ile olan etkileşimi üzerinedir. Ancak Şekil 1’deki *evrensellik* ve *güvenlik* değerlerine dikkat edilecek olursa onların bireysel değerlerin sınırında yer aldıkları görülmektedir. Tüm komşu değerler birbiriyle ilişki içinde olduklarından *evrensellik* ve *güvenlik* değerlerinin salt toplumsal değer olmadığını, hem toplumsal hem de bireysel niteliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür (Emre, 2013, s. 26).

İnternet Bağımlılığı

Teknolojik gelişmelerle birlikte insan hayatına giren bilgisayar ve internet kullanımının bilgiye ulaşabilme ve bilgiyi paylaşma konusunda getirdiği önemli kolaylıklar yanında kullanım sıklığına bağlı olarak birçok problemi de beraberinde getirdiği bilinmektedir. Yaşamının ilk yıllarından itibaren teknolojiyle yakın ilişkili olan günümüz gençliğinin önemli bir kısmı, zamanının büyük bölümünü bilgisayar veya internette geçirmektedir. Sosyalleşmesini dahi internet ortamında gerçekleştiren bazı gençlerin sanal ortamda kişilerarası iletişimi artarken, gerçek dünyadaki ilişkilerinin zayıfladığı, giderek gerçeklikten uzaklaşma ve

yalnızlaşma riski ile karşı karşıya kaldıkları bir vakıadır. Aynı zamanda eğitim hayatı devam eden bu kitle için internet, kolay yoldan ve oldukça kısa sürede bilgiye ulaşmak ve bu yolla bilgilerini artırma şansına sahip olmak anlamına da gelmektedir. Ancak yanlış ve sınırsız kullanım bu avantajı dezavantaja dönüştürebilmektedir (Karaca, 2007, s. 11). Özellikle ergenler arasında bilgisayara ulaşma ve onunla zaman geçirme imkânı daha fazla olduğundan, bilgisayar başında uzun zaman geçirme ve beraberinde gelen bağımlılık riski, onların fiziksel ve psikolojik gelişimi yanında sosyal becerilerini de olumsuz etkileyebilmekte ve bu durum akademik başarıyı düşürmektedir (Cengizhan, 2005, s. 84; Yüksel ve Yılmaz, 2016, s. 1032).

Bağımlılık, herhangi bir maddenin tedavi amaçlı veya fizyolojik bir ihtiyaca karşılık olmaksızın giderek artan miktarda kullanılması (Şahin, 2007, s. 5), bir madde kullanımını veya davranışı bırakamama veya kontrol edememe şeklinde tanımlanmaktadır. Kavram, uluslararası literatürde genellikle “addiction” ve “dependence” kelimeleriyle ifade edilmektedir (Günüç ve Kayri, 2010, s. 220). Bireyin değiştirilmesi zor olacak biçimde, bir maddeye ya da değişmez bir davranış kalıbına bağımlı duruma gelmesi olarak da tanımlanan (Arda ve ark, 2003, s. 65) bağımlılık terimini Dünya Sağlık Örgütü, alışkanlık ve tutsaklığı da kapsayan geniş bir anlamda kullanmaktadır (Hançerlioğlu, 2003, s. 42). Bağımlılık kavramı alkol, esrar, kokain, eroin gibi kimyasal madde kullanımını akla getirirse de son zamanlarda bilgisayar, internet, teknoloji, kumar, alışveriş, televizyon izleme, gibi kimyasal olmayan davranışsal bağımlılıklar da bağımlılık listesine dâhil edilmiştir. Tıpkı alkol-madde bağımlılıklarında olduğu gibi davranışsal bağımlılıklarda da çeşitli psikolojik, fizyolojik bağımlılık belirtileri (zihnin meşgul olması, duygu durum problemleri, toleranssızlık, yoksunluk, kişilerarası çatışma, davranışın tekrarlanması v.b.) gözlemlenebilmektedir. Aynı şekilde bağımlılığa konu olan davranışı kontrol edememe, olumsuz sonuçlarına rağmen davranış sürdürme gibi bağımlılık kavramı için ortak kabul edilen bazı özellikler, davranış bağımlılıklarında görülmektedir. Bir tür davranış bağımlılığı olan internet bağımlılığında ise genel olarak interneti kullanma isteğinin önüne geçilememesi, internete bağlanılmadığında aşırı sinirlilik hali ve agresifleşme, bireyin sosyal hayatı ve özel hayatında problemlerde artış gibi belirtilerden söz edilmektedir (Arısoy, 2009, s. 56).

İnternet bağımlılığı kavramı, uluslararası literatürde ilk kez, Goldberg’ın 1996 yılında şaka amaçlı bir mesaj göndermesi ile yer almaya başlamıştır. Daha sonra “internet bağımlılığı”nın yanı sıra aynı problemi anlatmak için “patolojik internet kullanımı”, “problemlili internet kullanımı”, “aşırı internet kullanımı”, “internet istismarı” gibi farklı kavramlar araştırmacı ve klinisyenler tarafından tercih edilmiştir. Temelde bu kavramların tümünün çıkış noktası, aşırı ve problemlili internet kullanımıdır (Günüç ve Kayri, 2010, s. 221; Dinç, 2010, s. 17).

Literatürde internet bağımlılığı kavramını ilk olarak tanımlayan ve tanı ölçütlerini oluşturan Young’a göre internet, kumara benzer şekilde bağımlılığa sebep olmaktadır. İnternet bağımlıları, kumarda olduğu gibi dürtü kontrol bozukluğu göstermektedir. Ancak DSM IV’te tanılanan bağımlılık kriterleri sadece kimyasal madde kullanımı için belirlenmiştir ve davranışsal bağımlılıkları içermemektedir. Davranışsal bağımlılıklar ise DSM IV’te “dürtü kontrol bozuklukları” olarak değerlendirilmiştir. Buradan hareketle Young, kimyasal madde kullanımına benzemeyen internet bağımlılığının DSM IV’te ki karşılığının dürtü kontrol bozuklukları başlığı altında yer alan “patolojik kumar oynama” olduğuna, internet bağımlısı bireylerde davranışsal bir problem olan dürtü kontrol bozukluğu bulunduğu kanaat getirmiştir. Böylece Young, patolojik kumar oynama tanılama kriterlerini patolojik internet kullanımına uyarlamak suretiyle ilk kez “internet bağımlılığı” tanılama ölçütlerini oluşturan ve yayınlayan kişi olmuştur (Arısoy, 2009, s. 58; Dinç, 2010, ss. 19-20). Young bu kriterleri şu şekilde sıralamıştır: (Arısoy, 2009, s. 59).

1. Zihinsel olarak internetle aşırı ilgili olma (sürekli interneti düşünme ve internet aktivitelerinin hayalini kurma)
2. Giderek artan oranda keyif almak için internet kullanma ihtiyacı duyma.
3. İnternet kullanımını kontrol, azaltma veya bırakmaya yönelik denemelerde başarısızlık yaşama.
4. İnternet kullanımını azaltılması veya kesilmesi durumunda huzursuzluk, çökkünlük, öfke yaşama.

5. Her seferinde planlanandan daha fazla internette zaman geçirme.
6. İnternetin aşırı kullanılması sebebiyle yakın çevre ile sorunlar yaşama, eğitim ya da iş hayatında bazı fırsatları bu sebeple kaçırma.
7. İnternette kalma süresi ile ilgili yanlış bilgi verme.
8. İnterneti psikolojik problemlerinden uzaklaşmak için kullanma.

İnternet bağımlılığını tespit etmek için kullanılan ölçütlerden biri olan internette geçirilen zamanın uzunluğu, bağımlılığın belirtisi olarak görülebileceği gibi bağımlılığın sebebi veya bir sonucu da olabilir. Ayrıca bu tespit için internette geçirilen sürenin miktarından ziyade bu zamanın hangi amaçla kullanıldığı belirleyici olmaktadır (Günüç ve Kayri, 2010, s. 221).

İnternet Bağımlılığının Nedenleri

İnternet bağımlılığının doğrudan ve dolaylı nedenleri bulunmaktadır. Kullanım amacı ve internet kullanım miktarı doğrudan nedenler arasında sayılırken; psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçların sanal ortamda tatmin edilmesi, öz-denetim eksikliği, internete erişim kolaylığı, yüksek hız, internetin bir eğitim aracı olarak kullanılması gibi etkenler bağımlılığa yol açan ve bağımlılık riskini artıran dolaylı nedenler arasında yer almaktadır (Ekşi ve Ümmet, 2013, s. 95; Günüç ve Kayri, 2010, s. 222).

İnternet kullanımının çocuklar ve gençler arasında yaygınlaşması ve bağımlılık haline gelmesinde, problemlili aile içi ilişkilerin etken olabileceği, ailesinden beklediği ilgiyi göremeyen çocuk ya da gençlerin bu ihtiyaçlarını internette daha fazla zaman geçirerek gidermeye çalışmalarının bu sonuçta etkili olabileceği belirtilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde sosyal destek, gençlerin psiko-sosyal uyumlarını sürdürmelerinde temel ihtiyaçlardan biri olduğundan (Günüç, 2013, s. 89), gençlerin gerçek hayatta tatmin edemedikleri bu ihtiyaçlarını internet ortamında gidermeye çalışmaları, internet bağımlılığı açısından önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır (Ekşi ve Ümmet, 2013, s. 95).

Young bağımlıların interneti, hayatın gerçek ya da algılanan problemlerinden kurtulmak için psikolojik bir kaçış mekanizması olarak kullandıklarını ileri sürmektedir (Dinç, 2010, s. 47). Örneğin yalnızlık, bireyi aşırı internet kullanmaya yönelten sebepler arasında yer almaktadır. Ancak bireyin aşırı internet kullanımı nedeniyle zamanla toplumdan uzaklaşması da yalnızlaşmasında etkili olabilmektedir (Günüç ve Kayri, 2010, s. 222). Diğer taraftan ergenlik döneminde yaşanan kimlik krizi, meslek seçimi ve bu nedenle sınavlara girme zorunluluğu gibi süreçler, öğrencilerde stresi artırmaktadır. Problemleri ile başa çıkmak isterken etkisiz bir başa çıkma yöntemi olarak internete veya stresi azaltmak amacıyla bilgisayar oyunlarına yönelen gençlerde aşırı internet kullanımı tetiklenirken, bağımlılık riski artabilmektedir (Gökçearsan ve Günebatır, 2012, s. 14).

İnternet bağımlılığı konusunda yapılan araştırmalarda bağımlıların %50'nin başka bir psikiyatrik bozukluğunun olduğu belirlenmiştir. Genellikle internet bağımlılığına madde kullanımı, duyu durum bozuklukları, anksiyete bozukluğu, depresyon gibi psikolojik problemler eşlik etmektedir. Diğer taraftan bu bireylerin bazılarının narsistik ve antisosyal kişilik bozukluğu gibi kişilik problemleri yaşadıkları, önceden dürtü kontrol bozukluğu ya da madde bağımlılığı sorunu olanların interneti aşırı ve patolojik düzeyde kullanma eğilimlerinin olduğu saptanmıştır. Ülkemizde yapılan bir araştırmada gençlerde dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, sosyal fobi, hafif depresyon gibi problemlerin bulunmasının veya ailede bağımlılığa yatkınlığın olmasının riskli internet kullanımında artışa yol açacağı sonucuna ulaşılmıştır (Arısoy, 2009, s. 59).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı ergenlerin hayatlarında hangi değerlerin etkisini daha çok hissettiklerini, çeşitli şartların değer tercihlerinde değişikliğe yol açıp açmadığını ortaya koymaktır. Gençlerin internet bağımlılığı düzeyleri ile değer yönelimleri arasındaki ilişkileri incelemek araştırmanın amacı arasındadır. Literatür incelendiğinde değer yönelimleri ile ilgili çalışmalar bulunsa da değer yönelimlerinin internet bağımlılığı ile

ilişkinin ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Gençlerde değerlerin internet bağımlılığıyla ilişkisinin incelenmesiyle hangi değerlerin internet bağımlılığını destekleyen nitelik taşıdığı, hangi değerlerin kazandırılmasının bağımlılık riskini azaltabileceği tespit edilebileceğinden ve değerler eğitimi planlamalarında bu değerlere yer verilerek koruyucu işlev görmesi sağlanabileceğinden araştırma önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1 Ergenlerin değer yönelimleri ve değer sıralamaları nasıldır?
- 2 Ergenlerin değer yönelimleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 3 Ergenlerin değer yönelimleri öğrenim gördükleri liseye göre farklılaşmakta mıdır?
- 4 Ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri nasıldır?
- 5 Ergenlerin değer yönelimleri ile internet bağımlılığı düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma Grubu

Araştırma, Afyonkarahisar il merkezinde bulunan Süleyman Demirel Fen Lisesi, Kamil Miras Anadolu Lisesi, Osmangazi Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Emir Murat Özdilek Mesleki Teknik Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmekte olan öğrencilerden basit tesadüf örnekleme yoluyla seçilen 276 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Schwartz Değerler Ölçeği: Araştırmada ergenlerin değer yönelimlerini belirlemek amacıyla Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000, ss. 59-76) tarafından Türkçeye uyarlanan Schwartz Değerler Ölçeği'ne Yapıcı ve arkadaşları tarafından dindarlık boyutu eklenerek oluşturulmuş ve yeniden geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış versiyonu kullanılmıştır. Altmış iki maddeden meydana gelen ve on bir değer kategorisinden oluşan ölçeğin Cronbach alpha katsayısı, tüm ölçek için .92, alt boyutlar için ise .63 ile .88 arasında değişmektedir. Ölçme aracı "hiç önemli değil" ile "en üst düzeyde önemli" arasında değişen beşli likert tipi bir ölçektir. Bu çalışmada dindarlık boyutu, "muhafazakârlık" alanının içinde yer almakta olup ibadetleri yerine getirmek ve dinî inançların rehberliğinde günlük hayattaki tutum ve davranışları belirlemek ile ilgilidir (Yapıcı, Kutlu ve Bilican, 2012, ss. 133-134; Yapıcı ve Yürük, 2015, s. 5).

Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu: Araştırmada Young tarafından geliştirilen internet bağımlılığı ölçeğinin Pawlikowski ve arkadaşları tarafından kısa forma dönüştürülmüş şeklinin Kutlu ve arkadaşları tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılmış formu kullanılmıştır. 12 maddeden oluşan ölçek, beşli Likert tipidir. Türkçeye uyarlama çalışmasında yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin iyi uyum verdiği, iç tutarlık güvenilirlik katsayısının 0.85 olduğu belirlenmiştir. Ölçekte tersten puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten yüksek puan alınması internet bağımlılığı düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12 iken en yüksek puan 60'tır (Kutlu, Savcı, Demir ve Aysan, 2016, s. 71).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma için örneklem grubuna 300 adet veri seti dağıtılmış, bunların 24'ü, maddelerin bir kısmı işaretlenmediği veya gelişigüzel işaretlendiği anlaşıldığı için değerlendirme dışı bırakılmış ve toplam 276 veri seti istatistiksel analize tabi tutulmuştur. Veriler SPSS 17.0 bilgisayar istatistik paket programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde değer yönelimlerinde demografik değişkenlere göre farklılaşmanın olup olmadığını tespit etmek için t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA), farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe testi kullanılmıştır. Değer yönelimleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkileri tespit etmek için ise korelasyon analizi tekniği kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tablo 1. Demografik Değişkenlere Göre Örneklem Grubunun Dağılımı

Yaş	N	%
14,00	92	33,3
15,00	101	36,6
16,00	32	11,6
17,00	40	14,5
18,00	11	4,0
Toplam	276	100,0
Cinsiyet	N	%
Kız	134	48,6
Erkek	142	51,4
Toplam	276	100,0
Öğrenim Görülen Okul	N	%
Süleyman Demirel Fen Lisesi	42	15,2
Kamil Miras Anadolu Lisesi	59	21,4
Osmangazi Anadolu Lisesi	61	22,1
Afyon Anadolu İmam Hatip Lisesi	57	20,7
Emir Murat Özdilek Mesleki Teknik Anadolu Lisesi	57	20,7
Toplam	276	100,0
Sınıf Düzeyi	N	%
9.	151	54,7
10.	66	23,9
11.	19	6,9
12.	40	14,5
Toplam	276	100,0
Sosyo Ekonomik Düzey	N	%
Alt	14	5,1
Orta	181	65,6
Üst	81	29,3
Toplam	276	100,0

Örneklem grubunun özellikleri incelendiğinde yaşlarına göre % 33,3'ünün (92) "14" yaş grubunda, % 36,6'sının (101) "15" yaş grubunda, % 11,6'sının (32) "16" yaş grubunda, % 14,5'ünün (40) "17" yaş grubunda ve % 4'ünün (11) "18" yaş grubunda yer aldıkları görülmektedir. Ayrıca örneklem grubunun % 51,4'ünü (142) erkekler, % 48,6'sını (134) ise kızlar oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 15,2'si (42) Süleyman Demirel Fen Lisesinde, % 21,4'ü (59) Kamil Miras Anadolu Lisesinde, % 22,1'i (61) Osmangazi Anadolu Lisesinde, % 20,7'si (57) Afyon İmam Hatip Lisesinde, % 20,7'si (57) Emir Murat Özdilek Mesleki Teknik Anadolu Lisesinde öğrenim görmektedir. Ayrıca örneklem grubunun % 54,7'si (151) 9. sınıf, % 23,9'u (66) 10. sınıf, % 6,9'u (19) 11. sınıf, % 14,5'i (40) 12. sınıf düzeyindedir. Sosyo-ekonomik düzeylerine göre örneklem grubunun % 5,1'i (14) alt, % 65,6'sı (181) orta, % 29,3'ü (81) üst sosyo-ekonomik düzeyde yer almaktadır.

Değer Yönelimleri ile İlgili Bulgular

Tablo 2. Cinsiyete Göre Değer Tercihlerine İlişkin t-Testi Sonuçları

	Kız (N=134)		Erkek (N=142)		t	p
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss		
Güç	3,43	,662	3,63	,707	-2,394	,017*
Başarı	3,99	,678	4,07	,607	-1,059	,291
Hazcılık	3,19	,775	3,69	,705	-5,564	,000**
Uyarılım	3,55	,811	3,79	,667	-2,729	,007*
Özyönelim	4,23	,485	4,19	,555	,675	,500
Evrensellik	4,27	,529	4,15	,498	2,021	,044*
İyilikseverlik	4,25	,528	4,16	,496	1,329	,185
Geleneksellik	3,80	,787	3,81	,627	-,150	,881
Uyma	4,21	,658	4,06	,589	1,989	,048*
Güvenlik	4,24	,477	4,16	,463	1,314	,190
Dindarlık	4,26	,809	4,29	,692	-,293	,769

*p < .05 **p < .001

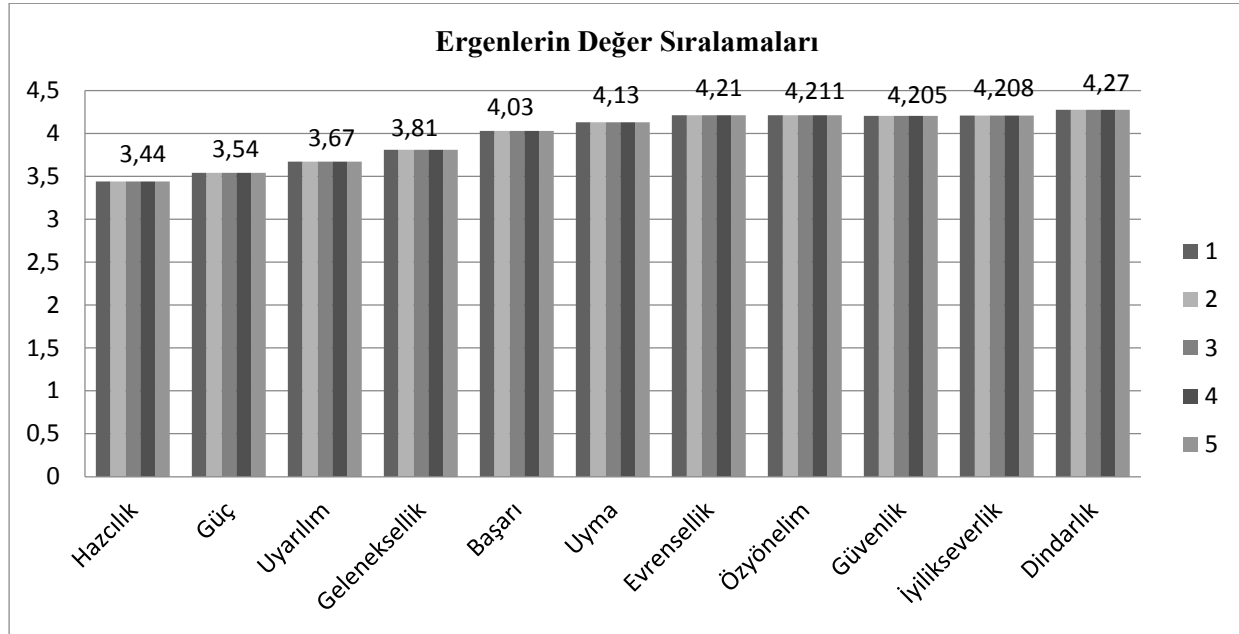
Araştırmada cinsiyete göre bazı değer alanlarında anlamlı düzeyde farklılaşma ($p < .05$) tespit edilmiştir. Buna göre erkek öğrencilerin “güç, hazcılık ve uyarılım” değer alanlarında aldıkları puanların kız öğrencilerden; kızların “evrensellik, uyma” değer alanlarında aldıkları puanların erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. “Başarı, özyönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, güvenlik, dindarlık” değer alanlarında ise cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Tablo 3. Öğrenim Görülen Okullara Göre Değer Sıralamaları

Sıra	Değer Tipi	Süleyman	Kamil Miras	Osmangazi	Afyon Anadolu	Emir Murat				
		Demirel Fen Lisesi	Anadolu Lisesi	Anadolu Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Özdilek Mesleki Teknik Anadolu Lisesi				
		\bar{X}	Değer Tipi	\bar{X}	Değer Tipi	\bar{X}	Değer Tipi	\bar{X}	Değer Tipi	\bar{X}
1	Öz-yönelim	4.01	Öz-yönelim	4.34	Öz-yönelim	4.28	Dindarlık	4.67	Dindarlık	4.38
2	Güvenlik	3.98	Güvenlik	4.31	Uyma	4.28	İyilikseverlik	4.44	İyilikseverlik	4.22
3	Evrensellik	3.93	Evrensellik	4.28	Dindarlık	4.24	Evrensellik	4.38	Evrensellik	4.14
4	İyilikseverlik	3.92	Dindarlık	4.24	Güvenlik	4.23	Güvenlik	4.33	Uyma	4.13
5	Başarı	3.78	İyilikseverlik	4.18	Evrensellik	4.22	Uyma	4.27	Öz-yönelim	4.09
6	Uyma	3.75	Uyma	4.12	İyilikseverlik	4.19	Öz-yönelim	4.26	Güvenlik	4.08
7	Dindarlık	3.70	Başarı	4.07	Başarı	4.06	Başarı	4.21	Başarı	3.97
8	Geleneksellik	3.67	Geleneksellik	3.78	Geleneksellik	3.65	Geleneksellik	4.08	Uyarılım	3.92
9	Uyarılım	3.59	Uyarılım	3.54	Uyarılım	3.62	Uyarılım	3.68	Geleneksellik	3.82
10	Hazcılık	3.55	Güç	3.48	Güç	3.55	Güç	3.53	Hazcılık	3.62
11	Güç	3.50	Hazcılık	3.18	Hazcılık	3.50	Hazcılık	3.40	Güç	3.62

Tablo 3’te öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türlerine göre değer sıralamaları görülmektedir. Buna göre okulların değer tercih sıralamalarındaki bazı benzer ve farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin son dört değer okullara göre sırası değişmekle birlikte “Geleneksellik, Uyarılım, Hazcılık, Güç” olduğu tespit edilmiştir. SDF Lisesi öğrencileri başarı değerine beşinci sırada yer verirken bu sıra diğerlerinde yedidir.

Dindarlık AİHL’de ve EMÖMTAL’da birinci sırada iken OAL’de üç, KMAL’de dört, SDFL’de yedinci sıradadır. Meslek liselerine göre akademik başarıyı önceleyen OAL, KMAL ve SDFL’de “yaratıcı olmak, özgür olmak, kendi hedeflerini seçebilmek, meraklılık, bağımsızlık” gibi özellikleri içeren öz- yönelim birinci sıradadır.

Şekil 3. Ergenlerin Değer Sıralamaları

Araştırmaya katılan öğrencilerin değer yönelimlerine göre almış oldukları genel puan ortalamaları sıraya konulduğunda değer sıralaması ortaya çıkmaktadır. Şekil 3’teki grafikte görüldüğü gibi örneklem grubunun değer sıralaması “dindarlık, iyilikseverlik, güvenlik, öz-yönelim, evrensellik, uyma, başarı, geleneksellik, uyarılm, güç, hazcılık” şeklinde gerçekleşmiştir.

İnternet Bağımlılığı ile İlgili Bulgular

Tablo 4. Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyleri

İnternet Bağımlılığı Düzey	N	%	\bar{X}	Sd
Düşük ($\bar{X}-Sd$)	52	19,4	15,86	1,703
Orta (\bar{X})	163	60,8	27,58	5,383
Yüksek ($\bar{X}+Sd$)	53	19,8	45,01	4,749
Toplam	268	100	28,75	10,403

Araştırmada örneklemin internet bağımlılığı puanlarının 52’si (%19,4), düşük, 163’ü (% 60,8) orta, 53’ü (%19,8) yüksek düzeyde oldukları görülmektedir. Buna göre düşük ve orta düzeyde puan ortalamasına sahip olan öğrencilerin normal internet kullanıcısı olduğu, yüksek düzeyde puan ortalamasına sahip olan % 19,8’inin ise internet bağımlısı veya bağımlılık riski taşıyan bireyler oldukları söylenebilir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre İnternet Bağımlılığına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Sd	t	p
Bayan	128	27,61	10,62	1,722	,086*
Erkek	140	29,80	10,12		

*p>.05

Tablo 5 incelendiğinde erkek öğrencilerin internet bağımlılığı puanlarının (\bar{X} =29,80), bayan öğrencilerin puanlarından (\bar{X} =27,61) yüksek olduğu görülmektedir. Aralarındaki fark anlamlılık düzeyine ulaşmadığından cinsiyet değişkeninin internet bağımlılığı puanlarında farklılaşmaya yol açmadığı söylenebilir.

Değer Yönelimleri ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular

Tablo. 6. Değer Yönelimleri ile İnternet Bağımlılığı Düzeyleri Arasındaki Korelasyon

Değer Yönelimleri	İnternet Bağımlılığı
Güç	,166**
Başarı	-,117
Hazcılık	,289**
Uyarılım	,197**
Özyönelim	-,087
Evrensellik	-,262**
İyilikseverlik	-,216**
Geleneksellik	-,140*
Uyma	-,233**
Güvenlik	-,058
Dindarlık	-,155*

Araştırmada örneklemin değer yönelimleri ile internet bağımlılığı skorları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Buna göre internet bağımlılığı ile güç değer yönelimi arasında (r = ,166** , p < .01), hazcılık yönelimi arasında (r = ,289** , p < .001), uyarılım arasında (r = ,197** , p < .001) pozitif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İnternet bağımlılığı ile evrensellik değeri arasında (r = -,262** , p < .001), iyilikseverlik değeri arasında (r = -,216** , p < .001), geleneksellik değeri arasında (r = -,140* , p < .05), uyma değeri arasında (r = -,233** , p < .001) ve dindarlık değeri arasında (r = -,155* , p < .05) negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İnternet bağımlılığı ile başarı değer yönelimi arasında (r = -,117 , p > .05), özyönelim arasında (r = -,087 , p > .05) ve güvenlik değeri arasında (r = -,058 , p > .05) ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Bu araştırmada ergenlerin hayatlarında hangi değerlerin etkisini daha çok hissettikleri ve çeşitli değişkenlerin değer tercihlerinde değişikliğe yol açıp açmadığının yanı sıra gençlerin internet bağımlılığı düzeyleri ile değer yönelimleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Araştırmada erkek öğrencilerin “güç, hazcılık ve uyarılım” değer alanlarında aldıkları puanların kız öğrencilerden; kızların “evrensellik, uyma” değer alanlarında aldıkları puanların erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Emre'nin KKTC'de değer yönelimleri konusunda yapmış olduğu araştırmanın sonuçları, bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Söz konusu araştırmada hazcılık ve uyarılım değer alanlarında erkek katılımcıların puanlarının kadınlardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Emre, 2013, s. 53). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimlerinin incelendiği araştırmada ise güç, evrenselcilik, güvenlik, dindarlık ve iyilikseverlik değerlerinde kız öğrencilerin, hazcılık değerinde ise erkek öğrencilerin puanlarının anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Özcan ve Erol, 2017, s. 927). Öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırmada ise

kadın öğretmenlerin evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik boyutlarında aldıkları puanların ortalaması erkek öğretmenlerin puan ortalamalarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Yılmaz, 2009, s. 119). Üniversite öğrencilerinin değer tercihlerinin incelendiği bir araştırmada “güç ve hazcılık” değer alanlarında erkeklerin, “öz denetim, yardımseverlik, uyum ve güvenlik” değer alanlarında bayanların puanları anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur (Dilmaç, Bozeyikli ve Çıkılı, 2008, s. 15). İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile yapılan bir araştırmada ise erkek öğrenciler heyecan ve yenilik arayışı temalarının olduğu “uyarılım” değer alanında, kız öğrenciler ise “evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma” değer alanlarında anlamlı derecede daha yüksek puanlar almışlardır (Arslan ve Tunç, 2013, s. 21).

Araştırmaların çoğunda bazı değer alanlarında cinsiyet bakımından anlamlı farklılıklar tespit edilirken bazı değer alanları arasındaki farklılıkların anlamlılık düzeyine ulaşmadığı belirlenmiştir. Erkekler ve bayanlar arasında bazı değer alanlarında görülen farklılıklar gerek her iki cinsin kendine özgü karakteristikleri gerekse toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olabilir. Zira sosyal çevre bireylere mantıksal bir kanıtı gerek duymadan toplumun değer yargılarını aşılıyarak ondan bunları benimseyip hissetmesini, yaşamasını ve hayatını bunlara göre düzenlemesini istemektedir (Karaca, 2016, s. 43). Her ne kadar toplumsal değişimin bir neticesi olarak toplumsal cinsiyet rollerinde değişiklikler olsa da geleneksel kabuller ve yaşam tarzları değişime direnmektedir. Toplumun geleneksel kültürü, kadınlardan kadına özgü, erkeklerden erkeğe özgü davranış beklemektedir (Vatandaş, 2007, ss. 48-49). Örneğin erkeklerin macera içeren değerlere daha fazla kıymet vermeleri, sosyal hayatta kızlardan daha rahat hareket edebilmelerine bağlanabilir (Aydın, 2011, ss. 139,141). Değerlerin kazanılmasında kültürlenmenin rolü düşünüldüğünde kızlara oranla erkek öğrencilerin “güç, hazcılık ve uyarılım” değerlerine; erkeklere oranla kız öğrencilerin “evrensellik, uyma” değerlerine daha fazla önem vermesi, toplumsal cinsiyet rolleriyle açıklanabilir bir durumdur. Ancak konuyla ilgili yapılan çalışmalarda benzerliklerin yanında farklılıkların olması araştırma sonuçlarının örneklem grubunun özelliklerini yansıttığı şeklinde yorumlanabilir.

Okulların eğitimde genel hedeflerinin yanı sıra okul türlerine göre değişebilen özel hedefleri bulunmaktadır. Bu özel hedefler öğrencilerin zihin dünyalarında farklılıklar oluşturabileceği gibi değer yargılarında, davranışlarında, dünyaya bakışlarında farklılıklar oluşturabilir. Örneklem grubumuz içerisinde yer alan SDFL akademik çalışmayı önceleyen, bilim adamı yetiştirmeyi hedefleyen bir okul türü iken AAİHL din eğitimi veren ve EMÖTAL turizm eğitimi veren okullardır. KMAL ve OAL ise akademik başarıyı önemseyen fakat daha genel amaçları olan okul türleridir. Dolayısıyla farklılaşmaların okul türleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Üniversite öğrencilerinin değer yönelimlerinin incelendiği bir araştırmada öğrenim gördükleri fakülteye göre öğrencilerin değer yönelimlerinin farklılaştığı belirlenmiştir (Özcan ve Erol, 2017, ss. 928-929).

Okul türlerine göre değer sıralamaları incelendiğinde bazı benzerlikler ve farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin son dört değer okullara göre sırası değişmekle birlikte “Geleneksellik, Uyarılım, Hazcılık, Güç” olduğu tespit edilmiştir. SDFL öğrencileri “başarı” değerine beşinci sırada yer verirken bu sıra diğerlerinde yedidir. “Dindarlık” AİHL’de ve EMÖMTAL’da birinci sırada iken OAL’de üç, KMAL’de dört, SDFL’de yedinci sıradadır. Meslek liselerine göre akademik başarıyı önceleyen OAL, KMAL ve SDFL’de “yaratıcı olmak, özgür olmak, kendi hedeflerini seçebilmek, meraklılık, bağımsızlık” gibi özellikleri içeren “öz- yönelim” birinci sıradadır.

“Dindarlık” değerinin AİHL’de birinci sırada olması, bu sonucun okul türünün özel amaçlarıyla ilişkisini düşündürmektedir. Zira din eğitimi alan gençler, dinin etkisini daha fazla hissetmiş olabilirler ve bu gençlerin tutumlarının çoğunlukla dinden beslendiğinden söz edilebilir. Ancak araştırma sonuçlarından yola çıkarak din eğitimi almayan öğrencilerin de dinî değerlere önem verdikleri söylenebilir. Dinî değerlerin dinî eğitim veren okulların dışındaki okullarda eğitim gören öğrenciler tarafından da vurgulanan değerler olması, sosyo-kültürel yapıda dinin hâlâ önemli bir kurum olarak algılandığı, bu sebeple gerek kimlik gerekse kişiliklerin oluşmasında ve şekillenmesinde dinin doğrudan ya da dolaylı etkisinin derinden hissedildiği anlamına gelebilir (Yapıcı ve Zengin, 2003, ss. 185-188).

Gençlerin değer sıralamalarını bilmek onların davranış ve tutumlarını hangi değer en çok belirlediğini tespit etmek anlamına gelmektedir. Zira Güngör'e göre teorik olarak varlığı mümkün olan bütün değerler bir kimseye sunulur ve bunların bir sıralaması yapılırsa, onun en üste koyduğu değer aslında onu en fazla etkileyen değerdir. Diğer değerler ise bireyin gerek psikolojik gerekse sosyal açıdan mutluluğu ve huzuru için vasıta konumundadır (Güngör, 1998, s. 44). Araştırma bulgularına göre örneklem grubunun değer sıralaması "dindarlık, iyilikseverlik, güvenlik, öz-yönelim, evrensellik, uyma, başarı, geleneksellik, uyarılım, güç, hazcılık" şeklinde gerçekleşmiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların en çok önemsendiği üç değer "dindarlık, iyilikseverlik ve güvenlik", en az önemsendiği üç değer "uyarılım, güç, hazcılık" olduğu anlaşılmaktadır. Aradaki değerler "öz-yönelim, evrensellik, uyma, başarı, geleneksellik" olmuştur. Ancak burada "iyilikseverlik, güvenlik, öz-yönelim, evrensellik" değer alanlarında öğrencilerin puanlarının birbirine çok yakın olduklarını da belirtmek gerekmektedir.

Değerlerle ilgili yapılmış bazı çalışmalarda sıralamalarda değişiklikler olsa da araştırmada elde ettiğimiz sonuçların benzerlerine ulaşılmıştır. Ancak değer sıralamasında dindarlığın birinci sırada yer aldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Her ne kadar gençlerin içinde yaşadıkları toplumun değerlerini benimsemeleri önemli ölçüde okul dışı ortamlarda gerçekleşiyor olsa da, bu konuda örgün eğitimin katkısını unutmamak gerekmektedir (Yapıcı ve Zengin, 2003, s. 185). Ülkemizde son yıllarda "Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'an'ı Kerim" gibi dersler İmam Hatip Liseleri dışındaki okullarda seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Ergenlerin genel değer sıralamasında "dindarlık" değerinin birinci sırada olmasında bu dersler etkili olmuş olabilir. Diğer taraftan ikinci ve üçüncü sırada yer alan iyilikseverlik ve güvenlik değerlerinden güvenliğin modelde dindarlığın içinde bulunduğu muhafazakârlık değer grubunda yer alması ve iyilikseverlik değerinin de bitişik değer olması dindarlığın birinci değer olmasını anlamlı hale getirmektedir. Dolayısıyla gençler sadece dindarlığı değil, dindarlığın gerektirdiği değerleri de önemsemektedirler. Bulgular son zamanlarda gençlerin dini değerlerden uzaklaştıkları, inanç problemleri yaşadıkları hatta gençler arasında "ateizm, deizm" gibi inanç biçimlerini benimseme oranlarında artış olduğu yönündeki iddiaların gerçeklikten uzak olduğuna da işaret edebilir.

Toplumsal şartlar değiştikçe, şartların değişimine bağlı olarak toplumdaki değerler hiyerarşisinde değişimler olabilmektedir. Örneğin anarşinin arttığı dönemlerde güvenliğe verilen önem artarken, böyle bir tehlikenin olmadığı bir dönemde birey özgürlüğü öncelikli bir değer olarak görülebilir (Özensel, 2003, ss. 235-236). Üçüncü sırada yer alan güvenlik değerinin Schwartz Değerler Ölçeği kullanılarak yapılan diğer çalışmaların çoğunda ilk üç değer arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin terör tehdidi altında olan bir ülke olması, komşu ülkelerde yaşanan iç karışıklık ve savaşlar güvenlik değerinin gençler tarafından seçilmesinde etkili olmuş olabilir.

Literatür incelendiğinde ülkemizde yapılan diğer araştırma bulgularının çalışma sonuçlarını desteklediği söylenebilir. Zira bu araştırmalarda en çok benimsenen değerler sıralamasında araştırma bulgularıyla benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da bulunmakta fakat en az önemsenen değerlerin "hazcılık, güç ve uyarılım" olduğu görülmektedir (Emre, 2013, s. 74; Arslan ve Tunç, 2013, ss. 15-17; Mehmedoğlu, 2006, s. 149; Özcan ve Erol, 2017, ss. 926).

Öğrenciler interneti daha fazla kullanmaları ve interneti diğer gruplara göre sosyal amaçlarla kullanma eğilimleri nedeniyle internet bağımlılığı için risk grubu olarak değerlendirilmektedir (Aslan ve Yazıcı, 2016, ss. 111). Araştırmada ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri incelenmiş, öğrencilerin % 19,8'inin yüksek düzeyde puan ortalamasına sahip oldukları belirlenmiştir. Bu öğrencilerin tamamı internet bağımlısı olmasa da normal internet kullanıcısı olmadıkları, internet bağımlısı ya da bağımlılık riski taşıyan bireyler oldukları söylenebilir. Yapılan başka bir araştırmada ergenlerin %3,6'sının internet bağımlılığı profili gösterdiği, %21,8'inin internet bağımlılığının sınırında olduğu ve dörtte üçünün (%74,6) ise normal internet kullanıcısı olduğu belirlenmiştir (Şimşek, Kılıç ve Şimşek, 2015, s. 10). Isparta'da lise öğrencilerinin internet bağımlılıklarını inceleyen bir araştırmada ise öğrencilerin olası internet bağımlılığı yaygınlığı, bu araştırmanın bulgularına benzer şekilde % 19 olarak tespit edilmiştir (Kocaman, Aktepe ve Sönmez, 2017,

s. 602). Balıkesir’de lise öğrenciler ile gerçekleştirilen bir araştırmada öğrencilerin % 16,3’ünün internet bağımlılığı düzeyleri yüksektir (Yılmaz, 2014, s. 137).

Cinsiyet açısından araştırmada erkek öğrencilerin internet bağımlılığı puanları, kız öğrencilerin puanlarından yüksek olmasına rağmen aralarındaki farklılık anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Literatürde internet bağımlılığına ilişkin yapılan araştırmalarda erkeklerin interneti daha fazla kullandıklarını ve bağımlılık puanlarının daha yüksek olduğunu gösteren (Morsünbül, 2014, ss. 77-83; Şimşek, Kılıç ve Şimşek, 2015, s. 10; Kocaman, Aktepe ve Sönmez, 2017, s. 604) bulguların yanı sıra bu araştırmanın bulgularında olduğu gibi cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Batıgün ve Hasta, 2010, s. 217; Aslan ve Yazıcı, 2016, s. 114; Gündüz, Ekşioğlu ve Tarhan, 2017, s. 82).

Araştırmada örneklemin değer yönelimleri ile internet bağımlılığı skorları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan korelasyon analizinde internet bağımlılığı ile “güç, hazcılık, uyarılım” arasında pozitif; “evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve dindarlık” değerleri arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Başarı, öz-yönelim ve güvenlik değeri arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bulgular doğrultusunda örneklemin “güç, hazcılık, uyarılım” düzeyleri arttıkça internet bağımlılığı düzeylerinin artacağı, “evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve dindarlık” düzeyleri arttıkça internet bağımlılığı düzeylerinin düşeceği söylenebilir.

İnternetin faydalı yönleri bulunmakla birlikte, herkesin kullanımına açık olması bazı problemlere sebep olabilmektedir. Güvensiz bilgi, internet aracılığıyla işlenen bilişim suçları ve internet bağımlılığı bu problemlerden bazılarıdır (Günüç ve Kayri, 2010, s. 221). Gençler interneti sadece bilgiye ulaşmak için değil bazı psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için de kullanabilmektedirler. Araştırmada yapılan korelasyon analizinde “güç, hazcılık, uyarılım” ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olması beklenen bir sonuçtur. Zira internetin, sosyal güç sahibi, otorite sahibi ve zengin olma gibi anlamlar taşıyan *gücü*, bireyin kendisi için keyif duyması, bireysel zevk ve hazza yönelimi ifade eden yaşamdan haz alma değeri *hazcılığı*, cesur olma, değişken bir hayat yaşama, heyecanlı bir hayat sahibi olma anlamını içeren *uyarılımı* değer olarak gören ergenlerin bu değer yönelimlerini karşılayacak iyi bir platform olduğu söylenebilir. Yaş ve gelişim dönemleri itibarıyla bazı ergenler güç, prestij veya sosyal konum sahibi olma isteklerini henüz gerçekleştirilememiş olabileceğinden bu isteklerini sanal ortamlarda karşılamak için internete yönelmiş olabilirler. Diğer taraftan gençlerin bir kısmı bir taraftan güç sahibi olmayı temenni ederken diğer taraftan hayatın zevk ve hazlarını yaşamayı önemli görebilirler. Hatta hayata meydan okuma ve yenilik arayışı içinde olma, heyecan arama, yüksek cesaret sahibi olma gibi özelliklerin ergenlik çağı gençlerini tanımlayan özellikler olması hasebiyle bu arayışın onların internet davranışlarına yansıtıldığından söz edilebilir.

Araştırmaya katılan ergenlerde güç, hazcılık, uyarılım düzeyleri arttıkça internet bağımlılığı puanlarının yükselmesi, gençlerin değer verdiği ve elde ettiğinde mutlu olacağını düşündüğü güç, haz ve heyecana kolay ve hızlı ulaşabileceği en kestirme yolun internet olmasıyla açıklanabilir. Psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarını sanal ortamda tatmin etmek için internete yönelen gençler, sosyal paylaşım ortamlarında kendisini beğenecek çok sayıda takipçi, arkadaş bulabilir ve bu sayede sosyal güç ve prestij kazandığını düşünebilirler.

Toplum içinde yalnız kalmak internet bağımlılığına götüren nedenler arasında sayılmaktadır. Ancak arkadaş edinememe internet bağımlılığının sebepleri arasında bulunabileceği gibi arkadaşlıklar da bağımlılığın sosyal sebepleri arasında yer alabilir. Genç birey internet kullanımında aşırılığın farkına vararak kendini engellemek istese de arkadaş ortamını kaybetmemek, arkadaş ortamından dışlanmamak için bunu devam ettirebilir (Dinç, 2010, s. 47). Güç değer yönelimine sahip ve internet aracılığıyla sosyal güç sahibi olduğunu düşünen bu gençlerin internet aracılığıyla kazandıkları sosyal gücü kaybetmek istememeleri, internete daha fazla yönelmelerinin hatta bağımlılığın bir sebebi olabilir. Diğer taraftan bu gençler oyun grupları aracılığıyla heyecan ve haz elde edebilir, sosyal ilişki ihtiyacını karşılayabilirler. Sanal dünyaya

daldığında kendini kontrol edemediklerinden her seferinde biraz daha fazla internetle zaman geçirerek internet bağımlılığına yatkın hale gelebilirler.

Uyarılım değerini anlatan heyecanlı bir yaşantı sahibi olma, risk alabilme, yenilik arayışı ve cesur olma gibi özellikler daha çok ergenlik dönemi ile ilişkilendirilmektedir. Bazı ergenlerin öne çıkan bu özellikleri, internete yönelmelerinin temel sebebi olabilir. Ayrıca internette zaman geçirmek bazı ergenler için hazcılığı anlatan hayattan zevk ve tat almanın, güç değerini anlatan sosyal güç ve otorite sahibi olmanın, toplumdaki görünümünü koruyabilmenin ve insanlar tarafından benimsenmenin bir aracı olabilir.

Araştırma bulgularına göre “evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve dindarlık” puanları arttıkça internet bağımlılığı puanlarında düşme olacağı tahmin edilmektedir. Bu değer yönelimlerinin aynı zamanda internet bağımlılığı riskini de azaltacağı söylenebilir. Evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma değerleri “kendini aşma ve muhafazakarlık değerleri” içine girmektedir ki bu değerler bireyin daha aşkın değerleri benimsemesi anlamına gelebilir. Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir araştırmada uyum değeriyle ilişkili olan öz disiplin arttıkça aşırı internet kullanımının azaldığı belirlenmiştir. Bu sonuç araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir (Gündüz, Ekşioğlu ve Tarhan, 2017, s. 81). Lise öğrencilerinde problemlerli internet kullanım durumlarının dinî inanç ve ahlaki olgunluk düzeylerine göre yordanması konusunda yapılan bir araştırmada problemlerli internet kullanımı ile dinî inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, ahlaki olgunluk ile arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ekşi ve Çiftçi, 2017, ss. 188-190). Dinin ahlakın kaynaklarından olduğu ve ahlâkî olgunluğun dindarlığın etkilerinden olduğu düşünüldüğünde sonuçların bu araştırmanın bulgularını desteklediği söylenebilir.

“Evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, dindarlık” değer yönelimleriyle internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve anlamlı olması psikolojik iyilik hali ile ilişkilendirilerek de açıklanabilir. Zira internet bağımlılığıyla ilgili çalışmalar bağımlıların interneti, hayatın gerçek ya da algılanan problemlerinden kurtulmak için psikolojik bir kaçış mekanizması olarak kullandıklarını (Dinç, 2010, s. 47) ve bağımlıların yarısının başka bir psikiyatrik bozukluğunun olduğunu ortaya koymaktadır (Arisoy, 2009, s. 59). Bahsi geçen değer yönelimlerinin psikolojik iyi oluşun göstergesi kabul edilebilecek pozitif değerler oldukları ve psikolojik açıdan sağlıklı bireylerin genel özellikleri arasında buldukları söylenebilir. Bu pozitif değerleri benimseyen bireylerde psikolojik iyi oluş düzeyleri yüksek olacağından duygu durum bozukluğu, anksiyete bozukluğu, psikotik bozukluk, depresyon dürtü kontrol bozukluğu v.b. psikolojik problemlerle birlikte düşünülen internet bağımlılığı ve interneti aşırı ve patolojik düzeyde kullanma eğiliminin azalması beklenebilir. Dolayısıyla bu özellikleri taşıyan bireylerin internet bağımlılığı karşısında düşük risk grubunu oluşturabilecekleri ve bu değer yönelimlerinin internet bağımlılığına karşı koruyucu etki yapabileceği iddia edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak bu araştırmadan elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde bazı değer yönelimleri ile internet bağımlılığı arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre internet bağımlılığı skorlarını artırdığı tahmin edilen “güç, hazcılık ve uyarılım” değer yönelimlerinin gençlerin benimsediği ve önem verdiği yegane değerler olması durumunda haz yönelimli, eğlence merkezli, bencil ve hayatın sadece maddi boyutuna yönelik yaşayan bireyler olabilecekleri söylenebilir. Bu değer yönelimleri bireyin en temel varoluşsal sorularını cevaplandırmalarına ve hayatı anlamlandırmalarına yardımcı olmayacağı gibi varoluşsal krizleri tetikleyerek psikolojik problemlere de yol açabilirler. Böylece gençler internet bağımlılığı da dâhil maddî değerlerin bağımlısı veya esiri olabilirler. Oysa “evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, dindarlık” gibi değerlerin temel insanî değerleri içine alan, pozitif kişilik özelliklerini içeren, hayatı anlamlandıran, bireyleri varoluşsal krizlerden koruyan yönleri düşünüldüğünde internet bağımlılığına karşı tampon görevi göreceği söylenebilir. Geleneksellik değeri geleneğe saygılı olmanın yanı sıra alçak gönüllü olmak gibi olgunlaşmış insan vasıflarını içermekte, daha da önemlisi ılımlı olmak gibi aşırı duygu ve hareketlerden kaçınmayı gerektirmektedir. Bu değerleri genç bireylere kazandırmak suretiyle, internet bağımlılığı da dâhil insanî esir alan tüm bağımlılıkların önüne geçilebilir. İyilikseverlik değer yöneliminin

içerdiği derin sevgi, dostluk, çevresine ve arkadaşlarına bağlılık sosyal destek sağlayarak gençleri internet bağımlılığından uzaklaştırabileceği gibi hayatın amacının olması, dürüstlük yardımseverlik, bağışlayıcı olmak, sorumluluk sahibi olmak gibi olumlu özelliklerin gençlere kazandırılması halinde bu olumlu karakter özellikleri bağımlılığa karşı koruyucu olabilir. Nazik ve terbiyeli olmak, öz denetim, yükümlülüklerini yerine getirmek ve büyüklerine saygılı olmak gibi uyum değerlerini genç bireylere kazandırmak onları internet bağımlılığından uzaklaştırabilir.

Dindarlık iyileştirici/koruyucu fonksiyonuyla bağımlılığın sebepleri arasında sayılan psikolojik problemleri önlemek suretiyle bağımlılık riskini azaltan bir faktör olabileceği gibi bağımlı bireylerin tedavisinde de olumlu etkiler sağlayabilir. Zira dinler, madde kullanımını yasakladıkları gibi aşırılık içeren davranışlardan da mensuplarını sakındırmışlardır. Diğer taraftan evrensellik değer yöneliminin içerdiği erdemli olmak tüm olumlu özellikleri içerdiğinden erdemli gençler yetiştirmek, internet bağımlılığına engel olabileceği gibi kimlik ve kişiliklerini inşa eden gençlerin olgun bireyler olmalarına yardımcı olabilir. Burada ailelere de görev düşmekle birlikte eğitim sistemi içerisinde değerlere yer vermek gerekmektedir. Zira gençlere bilgi kazandırmanın yanı sıra manevî ve insanî değerleri kazandırmak eskisinden daha fazla önem taşımaktadır. Küreselleşmenin ve toplumsal değişimin baş döndürücü hızına ve olumsuz etkilerine karşı henüz yaşam deneyimi de olmayan gençleri savunmasız bırakmamak ve değerler vasıtasıyla onların psikolojik dayanıklılıklarını artırmak gerekmektedir. Bu nedenle değerler eğitimine okul öncesi dönemde başlanmasının yanı sıra çeşitli kademelerde öğrenim gören öğrencilere ve araştırma grubunu oluşturan ergenlere hem aldıkları derslerin içine serpiştirilerek hem de çeşitli sosyal etkinlikler aracılığıyla değerler eğitimi verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, İ. (2014). Türkiye’de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(30), 1-20.
- Allport, G. W. (1961). Values and Our Youth. *Teachers College Record*, 63, 211–219.
- Arda, E., Kılıçgedik, N., Bakan, S., Kemer, B. (2003). Sosyal Bilimler El Sözlüğü. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 1, 55-67.
- Aslan, E., Yazıcı, A. (2016). Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve İlişkili Sosyodemografik Faktörler. *Klinik Psikiyatri* 19, 109-117.
- Arslan, M., Tunç, E. (2013). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Farklılaşmalar. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/ 26, 7-39.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak. *Eğitime Bakış*, 7 (3), 39-45.
- Bacanlı, H. (2011). Değer, Değer midir?. *Eğitime Bakış*, 7 (3), 18-21.
- Batıgün D., Hasta, D. (2010). İnternet Bağımlılığı: Yalnızlık ve Kişilerarası İlişki Tarzları Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 11/3, 213-219.
- Cengizhan, C. (2005). Öğrencilerin Bilgisayar ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyut: İnternet Bağımlılığı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 22, 83-98.
- Cevizci, A. (2013). Değer, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dilmaç, B., Bozeyikli, H., Çıkkılı, Y. (2008). Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 6/16, 69-91.
- Dinç, M. (2010). *İnternet bağımlılığı*. İstanbul: Ferfir Yayınları.
- Ekşi, F., Ümmet, D. (2013). Bir Kişilerarası İletişim Problemi Olarak İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık: Psikolojik Danışma Açısından Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/5, 91-115.

- Ekşi, H., Çiftçi, M. (2017). Lise Öğrencilerinin Problemleri İnternet Kullanım Durumlarının Dinî İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerine Göre Yordanması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4, 181–206.
- Emre, Y. (2013). *Değişen Dünyada Değer Yönelimleri ve Dindarlık: KKTC Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.
- Gökçearslan, Ş., Günbatır, M. S. (2012). Ortaöğrenim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama* 2/2, 10-24.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H. (2008). Değer, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: ilim ve Sanat Yayınları.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gündüz, Ç., H., Ekşioğlu, S., Tarhan, S. (2017). Problematic Internet Usage: Personality Traits, Gender, Age and Effect of Dispositional Hope Level. *Eurasian Journal of Educational Research* 70, 57-82.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Günüç, S., Kayri, M. (2010). Türkiye’de İnternet Bağımlılık Profili ve İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik-Güvenirlilik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 39, 220-232.
- Günüç, S. (2013). İnternet Bağımlılığını Yordayan Bazı Değişkenlerin Cart ve Chaid Analizleri ile İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi* 28/71, 88-101.
- Hançerlioğlu, O. (2003). *Ruhbilim Sözlüğü*. 4. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hökekleli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karaca, F. (2016). *Dini Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık
- Karaca, M. (2007). *Sosyolojik Bir Olgu Olarak İnternet Gençliği: Elazığ Örneği*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocaman, O., Aktepe, E., Sönmez, Y. (2017). Isparta İl Merkezi Lise Öğrencilerinde Olası İnternet Bağımlılığı ile Saldırganlık ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 18/6, 602-610.
- Kuşdil, M. E., Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Kutlu, M., Savcı, M., Demir, Y., Aysan, F. (2016). Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçeye Uyarlaması: Üniversite Öğrencileri ve Ergenlerde Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 17, 69-76.
- Mehmedoğlu, A.U. (2006). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık – Değer İlişkisi: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, 133 – 167.
- Morsünbül, Ü. (2014). Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığı: Kimlik Stilleri ve Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması İle İlişkileri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 15, 77-83.
- Özcan, Z., Erol, H. K. Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği). *Journal of History Culture and Art Research* 6/4, 913-947.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-240.
- Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük*. (1993). 20. Baskı. İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 73-87.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals In the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.

- Schwartz, S. H. (2006). Béatrice Hammer, Monique Wach, Les Valeurs de Base de la Personne: Théorie, Mesures et Applications. *Revue Française de Sociologie* 47/4, 929-968.
- Şahin, M. (2007). Madde Bağımlılığı Konusunda Türkiye'de Yapılmış Olan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şimşek, N., Kılıç, A. N., Şimşek, M. (2015). Lise Öğrencilerinde Umutsuzluk ve İnternet Bağımlılığı. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 14/1, 7-14.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
- Yağcı, H. (2006). Orta Öğretim Öğrencilerinin Değer Yönelimleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Zeytinburnu örneği). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, A., Zengin, Z. (2003). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği. Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206.
- Yapıcı, A. (2004). *Din, Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A., Kutlu, M. O., Bilican F. I. (2012). Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 129-151.
- Yapıcı, A., Yürük, T. (2015). Yüksek Din Öğretimi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1, 1-18.
- Yeğin, A., Badıllı, A., Hekimoğlu, İ., Çalım, İ. Kıymet (1987). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*. İstanbul: Türdav Yayınları.
- Yılmaz, E., Şahin, Y. L., Haseski, H. İ., Erol, O. (2014). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Balıkesir İli Örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 133-144.
- Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 7/17, 109-128.
- Yüksel, M., Yılmaz, E. (2016). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elementary Education Online* 15/6, 1031-1042.
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Cüceloğlu, D. (2016). Canın Büyüğü Küçüğü Olmaz. (Erişim Tarihi: 20.09.2016).
<http://www.hurriyet.com.tr/psikolog-yazar-dogan-cuceloglu-canin-buyugu-kucugu-olmaz-40222701>.
- Schwartz, S. H. (2006). Basic Human Values: An Overview. (1. Erişim Tarihi: 09.04.2018).
<https://www.yourmorals.org/schwartz.2006.basic%20human%20values.pdf>